

Τα αμαρτήματα στο έργο του Βιζυηνού «Μοσκόβ Σελήμ»

Πολιτισμός / Λογοτεχνία - Φιλολογία

Ηρακλής Ψάλτης, φιλόλογος

[Προηγούμενη δημοσίευση: <http://bit.ly/2dlxdGK>]

Ο συμβιβασμός επιδιώκεται. Ο μικρός Γιωργής συνδιαλλάσσεται με τον εαυτό του, για να αποφύγει την χειροδικία του δασκάλου και βρίσκει τη λύση. «Αποδέχεται» την ονομασία «μηλέα» για το δέντρο που βρίσκεται στον κήπο της Μητροπόλεως λόγω «ανωτέρας (διδασκαλικής) βίας», ενώ συνεχίζει να ονομάζει «μηλιά» το ίδιο δέντρο το οποίο βρίσκεται στον κήπο του σπιτιού του. Με τον τρόπο αυτόν και αποφεύγει την σκληρότητα του άπανθρωπαρίου εκείνου και δεν «προδίδει» το αγαπημένο δέντρο της αυλής του[535].

Σωτήρια η δημοτική. Το επιμύθιο του διηγήματος είναι ότι η εμμονή στον τύπο και όχι στην ουσία της γνώσης σε συνδυασμό με τη χρήση της άγνωστης καθαρεύουσας καθιστά την ελληνικήν μόρφωσιν σισύφειον μόχθον και καταδικάζει τό ἔθνος εἰς τόν διά πνευματικῆς ἀσιτίας χείριστον θάνατον![536] Μια παρακαταθήκη του η οποία εξακολουθεί να είναι επίκαιρη και ως εκ τούτου

Το έργο

του «Ό Μοσκώβ-Σελήμ» ήταν το τελευταίο του και πρωτοδημοσιεύεται -χωρίς ο ίδιος να το γνωρίζει, το μαθαίνει εκ των υστέρων[537] - στην «Εστία» το 1895, από τις 28 Απριλίου μέχρι τις 14 Μαΐου, μόλις ένα χρόνο πριν τον θάνατό του, ενώ έχει ήδη οδηγηθεί στο Δρομοκαΐτειο. Το διήγημα αυτό έχει θέμα τη βιογραφία ενός Τούρκου στρατιώτη, του Σελήμ. Η ιστορία τού αφηγηματικού ήρωα βρίσκεται σε αναλογία, σε συμμετρία με τη δική του ζωή -στενή σχέση με τη μητέρα, ζει τα παιδικά του χρόνια σαν κορίτσι, θεωρείται «τρελός», ο πρώτος και κορυφαίος μινιμαλιστής μυθιστοριογράφος της νεοελληνικής[538].

Τα αμαρτήματα είναι πολλά· ο φανατισμός/εθνικισμός, η κατάκριση/ ασπλαχνία, η ασωτία, ο εγωισμός, η βία, η κλοπή/αναξιοκρατία, το ψέμα και η ομοφυλοφιλία.

Ο φανατισμός/εθνικισμός αποκαλύπτεται. Στο ξεκίνημα του διηγήματος ο αφηγητής επικρίνει τους εθνικιστές και των δύο λαών, Ελλήνων και Τούρκων, οι οποίοι θα «σκανδαλιστούν» από την ιστορία του διηγήματος[539]. Ο αρχικός φυλετικός φανατισμός του Σελήμ τον οδηγεί σε μια άτεγκτη συμπεριφορά εναντίον των «προαιώνιων» εχθρών της φυλής του, των Ρώσων. Το φυλετικό μίσος και η εκδίκηση τον οδηγούν στα ακρότατα όρια σκληρότητας, στη θηριωδία: Άρχιεχθρός τοῦ γένους, π' ανάθεμα τόν! ἔλεγα, ὅταν μ' ἐτύχαινε κανένας πληγωμένος ἀβοήθητος, καί τόν ἀπετελείωνα κ' ἐκεῖνον μέ θηριώδη εὐχαρίστησι[540]. Ο εθνικισμός/φανατισμός αποτελεί στην ουσία μια μορφή

απόρριψης του Άλλου, του διαφορετικού, λειτουργώντας έτσι υπονομευτικά για κάθε είδους διαπροσωπική και διεθνική σχέση. Ο εθνοφυλετισμός, ο «φυλετικός εγωισμός», διαβρώνει την κοινωνική συνοχή, απείλησε και την Ορθοδοξία -δύο δεκαετίες περίπου πριν από την συγγραφή και δημοσίευση του διηγήματος- αλλά αντιμετωπίστηκε αποτελεσματικά από την Μεγάλη Σύνοδο της Κωνσταντινούπολης το 1872 και καταδικάστηκε ο εθνοφυλετισμός ως αίρεση και οι οπαδοί της ως σχισματικοί[541].

Η κατάκριση εκφράζεται. Οι ομοεθνείς του τον επικρίνουν για την φιλορωσική στάση του και τον θεωρούν αρχικά προδότη και στη συνέχεια τρελό, γι' αυτό και τον απομονώνουν στερώντας του έτσι την ιδιότητα του προσώπου. Εξάλλου και το παρωνύμιο το οποίο του δόθηκε, Μοσκόβ-Σελήμ, είναι σύνθετο με πρώτο συνθετικό τη λέξη Μοσκόβ, η οποία παραπέμπει στη Ρωσία, και με δεύτερο τη λέξη Σελήμ, η οποία θυμίζει Οθωμανική Αυτοκρατορία, επιβεβαιώνει την «εκτροπή» του ανθρώπου. Ο αφηγητής όμως, ένας αλλοεθνής και αλλόθρησκός του, δε συμφωνεί με αυτόν τον χαρακτηρισμό, ότι είναι τρελός, εκτιμά ότι 'Ο άνθρωπος ἔν μόνον εἶχε παράδοξον, ὅτι ἔξετίμα τινά πράγματα κατ' ἀπροσδόκητον τρόπον[542].

Ασπλαχνία εκδηλώνεται. Την δείχνει ο πατέρας κυρίως προς τον Σελήμ, γιατί μικρός ζει στο χαρέμι κοντά στη μητέρα του και μεγαλώνει μέχρι τα δώδεκα σαν κορίτσι[543]- αυτό το γεγονός οδηγεί στην απόρριψή του από τον πατέρα του. Την αγάπη -που τόσο πολύ επιθυμεί και επίπονα διεκδικεί- δεν την εισπράττει ποτέ από τον πατέρα του, γιατί αυτήν που αυτός τού προσφέρει στο τέλος της ζωής του συνειδητοποιεί ότι προέρχεται από κάποιον μέθυσσο που ή διάνοιά του εἶχεν ἐρημωθῆ ὑπό τῶν παθῶν, ἡ καρδία του ἐστείρευσεν ὑπό τοῦ κόρου, στοργή καί ἀξιοπρέπεια πατρική δέν ὑπῆρχον πλέον παρ' αὐτῷ[544]. Σκληρότητα δείχνει επίσης και στον αγαπημένο του πρωτότοκο γιό, τον Χασάν, που του μοιάζει εμφανισιακά. Τον καταγγέλλει στις αρχές για λιποταξία, όπως άλλωστε κάνει και για τον Σελήμ, αλλά αυτόν τον κατηγορεί για παράνομη απόκρυψη λιπόστρατου και υποκατάστασή του[545]. Τελικά η επιλογή αυτή του πατέρα οδηγεί τον πρωτότοκο γιό του στον θάνατο, χωρίς να τον «αγγίξει» συναισθηματικά ούτε αυτό το γεγονός-αρχικά τουλάχιστον- ενώ τον μικρότερο γιό του, τον Σελήμ, τον στέλνει αργότερα στη φυλακή[546].

(συνεχίζεται)

[535] Γ. Βιζυηνός, Διατί η μηλιά δεν έγινε μηλέα, όπ. παρ.: «Ἄφοῦ εἶδον ὅτι δέν ἠδυνάμην ν' ἀνθέξω πλέον εἰς τήν σκληρότητα τοῦ ἀπανθρωπαρίου ἐκείνου, ἔκαμα τόν ἐξῆς λογαριασμόν μέ τήν συνείδησίν μου καί εἶπον: αὐτή ἡ μηλιά, πού εἶναι μέσα εἰς τόν κῆπον τῆς μητροπόλεως, ἤμπορεῖ νά εἶναι μηλέα· καί εἶναι μηλέα ὄχι δι' ἄλλον λόγον,

παρά διότι ὁ διδάσκαλος δέρνει! Ἡ μηλιά ὅμως, ὅπου εἶναι μέσα εἰς τόν κῆπο μας, εἶναι μηλιά, διότι εἶναι μηλιά! Τοιουτοτρόπως συνεβιβάσθημεν μέ τόν διδάσκαλον».

[536] Γ. Βιζυηνός, Διατί η μηλιά δεν ἔγινε μηλέα, ὅπ. παρ.: «Ὅσοι ὅμως ἔχουσι τήν κακήν συνήθειαν ν' ἀναγινώσκωσι μόνον τούς ἐπιλόγους, ἄς μάθωσι τουλάχιστον ἐντεῦθεν ὅτι ἡ μανία τῶν θελόντων νά διδάσκωσιν οὐχί τήν φύσιν τῶν πραγμάτων, εἰσάγοντες τά τελευταῖα ὑπό τά γνωστά αὐτῶν ὀνόματα, ἀλλά ἀγνώστους λέξεις, δι' ὧν ἀπαιτοῦσι νά ὀνομάζονται ἄγνωστα πράγματα, καθιστᾷ τήν ἑλληνικήν μόρφωσιν σισύφειον μόχθον καί καταδικάζει τό ἔθνος εἰς τόν διά πνευματικῆς ἀσιτίας χεῖριστον θάνατον! Διά τοῦτο τό περί ἑλληνικῆς γλώσσης εἶναι, κατ' ἐμέ, ὡς εἶπον, οὐσιωδέστερον παρά τό ἀνατολικόν ζήτημα».

[537] Β. Αθανασόπουλος, «Ὁ Μοσκώβ - Σελήμ και ο Μοσκώβ - Βιζυηνός» στο «Οι μύθοι της ζωῆς και του ἔργου του Γ. Βιζυηνού», ὅπ. παρ., σσ.207 - 214, ἐδῶ σ.210.

[538] Μ. Φάις, «Ἐν μία νυκτί (σαν ὅλες τις ἄλλες)» ὅπ. παρ., σσ.174-178, ἐδῶ σ.174.

[539] Γ.Μ. Βιζυηνός, ὅπ. παρ., σ.202: «Δέν ἀμφιβάλλω, ὅτι οἱ φανατικοί τῆς φυλῆς σου θά βλασφημήσωσι τήν μνήμην ἑνός «πιστοῦ», διότι ἤνοιξε τά ἄδυτα τῆς καρδίας αὐτοῦ πρό τῶν βεβήλων ὀφθαλμῶν ἑνός ἀπίστου. Φοβοῦμαι μήπως οἱ φανατικοί τῆς ἰδικῆς μου φυλῆς ὄνειδίσωσιν ἕνα Ἑλληνα συγγραφέα, διότι δέν ἀπέκρυψε τήν ἀρετή σου, ἢ δέν ὑποκατέστησεν ἐν τῇ ἀφηγήσει σου ἕνα χριστιανικόν ἥρωα».

[540] Γ.Μ. Βιζυηνός, ὅπ. παρ., σ.236.

[541] Α. Αγγελόπουλος, «Το ἐκκλησιαστικό καθεστῶς των Μητροπόλεων της Βορείου Μακεδονίας ἀπό του 1913 μέχρι σήμερα», Περιοδικό Μακεδονικά, Τόμος 15ος (Θεσσαλονίκη 1975)σ.37.

[542] Γ.Μ. Βιζυηνός, ὅπ. παρ., σ.207.

[543] Γ.Μ. Βιζυηνός, ὅπ. παρ., σ.215: «- Καθῶς εἶπα, θά ἤμην ἕως δώδεκα χρόνων παιδί, καί (...) τήν μητέρα μου, ὅσον ἡ ὑπόσχεσις ὅτι θά μ' ἐβγάλη τά κοριτσίστικα καί [θά] μέ φορέση πιστόλια».

[544] Γ.Μ. Βιζυηνός, ὅπ. παρ., σ.234.

[545] Γ.Μ. Βιζυηνός, Νεοελληνικά Διηγήματα, ὅπ. παρ., σ.231.

[546] Γ.Μ. Βιζυηνός, ὅπ. παρ., σ.228: «Τά γραφτά δέν γίνοντ' ἄγραφα. Ἦταν γραφτό του νά ἀποθάνη ἀπό μολύβι. Δέν ἐπῆγε στόν πόλεμο κ' ἐπῆγε στά χαμένα! Πηγαίνετε νά σκάψετε τό μνημα του».

<http://bit.ly/2dGOESE>